

V nevidno razraščajočem se duhovnem gaju

(Iztok Geister: *Levitve*)

I

Poetični eseji, je zapisano v podnaslovu *Levitve*. Toliko za začetek. Kasneje postane jasno, da se obeta pejsaž, neskončna zgodba, v katero kakor v gozd vstopamo na kateri koli strani in skozi katero potujemo v katero koli smer. Predvsem pa se ni mogoče znebiti občutka, da je nenadoma postalo važnejše, kako naj to knjigo beremo, kot pa, kako naj jo opredelimo. Če naj nov način pisanja zahteva tudi nov način branja, je tukaj lepa priložnost, da začnemo vaditi, avtor pa bo, brez bralcu prijaznega prilizovanja, znal vzdrževati občutek, da se nekaj truda vendarle izplača. Še posebej mestnim moljem, ki smo čez zimo postali bledikavi. Vprašanje bralskih navad je medtem postalo resnejše, pa tudi zanimivejše, kot bi si bilo mogoče misliti. *Levitve* so namreč ena tistih knjig, ki se jim zaradi intenzivnosti notranjega vitalnega sistema zlepa ne pride do konca, in tako je zunanja lupina esejev le posoda, ki se stalno polni. Tako lahko kar obupamo, da bi z njo opravili po premočrtni logiki od leve proti desni, od zgoraj navzdol. Med podobami, ki se kratko malo *levijo*, je kar nekaj takih, ki ne gredo več iz glave, ampak se obračajo v spominu in sprožajo daljša prežvekovanja. Po drugi strani pa se pri vsakem ponovnem branju razkrije toliko novih, prej prezrtih detajlov, da imamo opraviti s svojevrstnim organizmom zapisanega. Skromen fizični obseg knjige ne igra nobene vloge, saj služi le kot odziv. Rezultat je meditacija, ki se razleze daleč čez strani, potiskane s črkami, znotraj bralca pa preplavlja stare miselne navade.

V zadnjih letih se je pojavilo kar nekaj naslovov, ki s svojo meditativno ali vsaj razmišljajočo, predvsem pa opazujočo naravnostjo ubesedujejo povsem nove lege mišljenja. Izhodišča in pisave so tako kot v Velikičevi svetovni družini hodcev seveda kar se da različna, sprehajalna, če ne celo potepuška

drža, ki naporno menažerijo učenjaške literarnosti pušča daleč za sabo, pa pozornemu bralcu razkriva prav toliko zavezujočega kot tudi obetavnega. Na ta način se skozi oči francoskih piscev razkrivajo podobe mestnega življenja, pa naj gre za detajle, na kakršne po navadi nismo niti pozorni (Delerm), ali pa za plati bivanja, ki jih sodobni tempo odriva v stran (Bobin). Z nekaj pridržki bi se v to družčino lahko uvrstil tudi Matvejevič: njegov Mediteranski brevir je kot upesnjen zemljevid resda eruditsko delo, po drugi strani pa ves čas namiguje na svet, ki se razpira onkraj paberkovanja po knjižnicah. V enaki meri se nanaša na čutne kvalitete, otipljivo bližino Sredozemlja, kot tudi na svetove, ki prekipevajo pod površino. Na tej točki se njegova vizija sreča z Geistrovo. Navsezadnje tudi pri slednjem opazimo navezave na tradicijo (legende, mitologijo, praznoverja), vendar gre predvsem za pogoje njihovega nastanka, in ne za njihovo antikvarično vrednost.

Kakor koli bi se taka in podobna dela utegnila zazdeti raznovrstna (glede na prevlado čustvene, uživaške ali fantazijske komponente), pa jih družijo skupni imenovalec: intenzivnost opazovanja, ki postaja umetnost. Prost pogled, osvobojen vsakršnega definiranja, in misel, ki citatnost in fabulacijo pušča daleč za sabo. Hodci, ki postajajo pisatelji, ali pa pisatelji, ki postajajo hodci: eni in drugi s svojim delovnim, navsezadnje pa tudi življenjskim načinom zastopajo svobodno gibanje zunaj zaključenih sistemov. Kdor koli se utegne zbiti, da se bo pisecm odslej predobro godilo, pa je lahko potolažen ob misli, da se svet pojavov utegne izkazati za enako zapletenega, kot je svet literature.

O umetnosti opazovanja bi bilo potrebno govoriti vedno znova: vsaj toliko kot o umetnosti branja. Na tem mestu se lahko na primer vprašamo, ali je med kontemplacijo kot notranjim zrenjem in nepristransko zavezanostjo pojavom sploh lahko še kakšna razlika. Stara resnica mistikov, da se do nevidnega prodira skozi vidno, si utira pot v delih, katerih glavni pogoj je prečiščen pogled. Avtorju pa preostaja izbira, kako daleč in v katero smer bo nakazal globino ozadja. V tem smislu se je Geistrova varianta z razločnimi panteističnimi potezami izstrelila najdlje od antropocentričnih omejitev. Preznetni pojavi kraškega sveta skozi način svojega bivanja nenadoma spregovorijo v jeziku narave, ki je mirnejši, počasnejši, pa vendar strastnejši od vsega, kar se znajde znotraj človekovih možganskih vijug.

Je med rednimi bralci sploh kdo, ki si ob vse bolj neujemljivi hiperproduktivnosti knjižnega trga ne bi zaželel zvezde stalnice, knjige pač, ki si jo je mogoče enkrat za vselej prilastiti in jo vedno znova prebirati, brez občutka seveda, da se je na zadnji strani zaključila in se zaprla sama vase? V tem smislu se *poetičnemu eseju* obetajo najboljše možnosti: v primerjavi z njim je tudi najbolj odprta forma romana zavezana določeni finalnosti, pesniški svetovi pa z izdelanimi avtopoetikami ostajajo bolj last avtorja kot bralcev. In kako bi se vnaprej lahko razvijala bralska zavezanost, kakšne možnosti bo nudila tovrstna vita contemplativa?

V obdobju postmodernizma so se Borgesove bralsko knjižničarske metafore razvile v smeri akademske erudicije. Bi bilo sploh mogoče drugače? Vsemogočnost *Knjižnice*, neskončno razsežne, pa vendarle klavstrofobične, je po svoje napovedala obdobje, ki je bilo nekoliko kasneje v resnici zasuto s samozadostnostjo hipostaziranega literarnega sveta. Enako se je iztekla tudi poanta *Knjige peska*: nevezano gibanje po neskončnih straneh ni vzbujalo občutka svobode, ampak tesnobo spričo nedostopnosti tiskanega sveta. Grandioznost, ki je na Borgesa samega še lahko delovala produktivno, vendarle ni mogla mimo tveganja, da se v zadnji konsekvenci izpoje v tlako branja, paberkovanja in izumetničenosti. V tem smislu se je nujno pojavila želja po vrnitvi k stvarem samim, po svobodnem dihanju z lastnimi pljuči, mišljenju z lastno glavo in gledanju z lastnimi očmi. Pa je treba, tako zavidljivemu duševnemu stanju na ljubo, branje (in pisanje) kar odpisati? Preden si privoščimo špekulacijo o preobratu, ki naj tesnobne nasledke *Knjige peska* obrne v svoj prid in iz nje izluži osvobojen odnos do presežnega, v *Knjigo gozda*, na primer, pa si velja ogledati vsaj nekaj načinov, na katere je različno kotirana literatura v preteklosti zavezovala svoje bralce. Pri tem je ne glede na sedanje pogoje sekularizacije močno pomenljiva tradicija svetih knjig, še posebno judovskih. Branje teh je daleč od samoumevnega konzumiranja, fascinanten obseg in nagovor iracionalnega pa zahtevata doživljenjsko zavezanost, v praktičnem pogledu nenehno vračanje in ponavljanje, ki sčasoma nadgradi dožemanje na zgolj razumskem nivoju. V primerjavi z judovsko je krščanska verzija že močno popreproščena, saj se usmerja na mase: prvotno presežnost ohranja v formi brevirja, vsakodnevnega meditativnega branja za klerike. Svetovljanska izpeljanka se je uveljavila v obliki *Knjige ur*; tako imenovanega horarija: skozi razmišljajoče in nemalokrat čudovito iluminirano branje za vsak dan posebej je dama kraljevskega rodu vzdrževala svojo duhovno kondicijo. Niti najmanj slučajno se na očarljivih miniaturah teh knjig pojavljajo upodobitve mesecev in sezonskih (celo kmečkih) opravil. Namig na procesualnost branja, na njegovo upočasnjeno, skozi vse leto (in navsezadnje – skozi vse življenje) trajajočo obrednost je več kot očiten. Poduhovljenost je nadvse obzirno uravnotežena s svežino minljivega, skozi upodobitve letnih časov pa se ohranjajo zadnji sledovi pomirjujočega cikličnega dožemanja časa. Nekaj tega bralskega, če že ne več religioznega pristopa se je do današnjih dni obdržalo v razstresenem prelistavanju enciklopedij. Svet, ki kuka izza gesel, ostaja vseskozi večji od nas in fantastično neobvladljiv: zasanjanost, ki se poloti tistih, ki konec koncev pozabijo, kaj so v enciklopediji sploh iskali, ima na sebi nekaj neubranljivo privlačnega, tudi če ne verjamemo, da je brezinteresno ugodje popolno nadomestilo za meditativno zamaknjenje. Njegova moč je v odmiku od vsakršne smotrnosti, v prijetno dojemljivi razstresenosti in čudnem zadovoljstvu nad dejstvom, da zaradi dreves ne moremo videti gozda. Naj banaliziram še naprej? Kaj pa deskanje po internetu? Naj me nihče na svetu ne razume narobe, hotela sem le dokazati, da imajo na lestvici nevsakdanjih prijemov tudi *Levitve* svoje mesto in bi po pravici lahko obveljale za sodobno *Knjigo ur*, če že ne za panteistični brevir ali svojevrstno enciklopedijo.

Po vsej verjetnosti še ni nastopil čas (v kolikor je sploh komu lahko do tega), ko bi lahko razpravljali o jalovosti postmodernističnih bastardiranih žanrov. Navsezadnje je razrešitev omenjene zagate nakazal že na samem višku postmodernizma njegov eminentni predstavnik: *Palomar* Itala Calvina pripoveduje o življenju opazovalca, o hoji z odprtimi in obenem zaprtimi očmi, o neverjetnih detajlih in nenavadno čisti optiki. Zato mirne duše lahko ostanemo miroljubni in ne razpredamo o naporih poznega, dekadentnega obdobja, ko je eksperimentiranje z žanri in oblikami že tako zelo prežvečeno, da vzbuja obcagane razmisleke o različnih koncih tako rekoč vsega. Naj zadošča, da smo dobili knjigo, ki uvaja v začetke sveta.

II

“Razmerje med dnevnimi in nočnimi metulji je približno ena proti sedem,” izvemo na začetku knjige. “Takšno je tudi razmerje med kopnim in podvodnim delom ledene gore. Nemara tudi med zavestjo in podzavestjo, zato naj v tem nadaljevanju dnevnika spregovorijo misli, pahnjene v globino sanj.” Resnico si avtor predstavlja kot “skladnost zavesti s podzavestjo”, zato je že na samem izhodišču priporočljivo vsaj omeniti čudaško proporcionalnost med njima. Če že moramo živeti svoje življenje pozabljaljoč na večinski delež vsega, kar presega človeški fokus že znotraj lobanjskega svoda. Kar tu šteje, je premik v druge lege mišljenja, take, ki so v sorazmerju z dejansko hierarhijo narave, saj je nekaj čudnega na dejstvu, da smo zaradi nekaj evolucijskih prednosti povsem pozabili na vse, kar je neskončno večje ali starejše od nas.

Na ta način so neboleče odpisani tudi stereotipi o Krasu, turistični imidž tako imenovane dežele terana, skupaj s sveto preproščino urbane logike, ki v užitkih odprtega prostora zgolj jemlje zalet za nove ekspanzije in izkoriščanja. Geistrove siceršnje teze naravoslovca in naravovarstvenika (ki so, mimogrede, tudi dokaj originalne) ostajajo sicer v ozadju, tako kot tudi ne bomo našli nobenega ekološkega pridigarstva. Lahko pa se zanesemo, da bo domet povprečne sprehajalne logike visoko presežen: priporočila o zdravem gibanju v naravi prepušča visokonakladnim prilogam osrednjega časopisja, kjer spričo redundantnosti kljub temu, da jim z zdravstvenega vidika ni česa očitati, zvenijo že rahlo slaboumno.

Vse človeško je na teh straneh po bežnosti izenačeno z rastlinskim, svetlobnim in živalskim, zavzema pa približno že omenjeno merilo ena proti sedem, sedmino vsega. Vse ostalo je odprt prostor, ki sanja samega sebe. Človeške zgodbe (razen ene, *Kravate*), so, v kolikor sploh naletimo nanje, še najpodobnejše oddaljenim glasovom v jasnem poletnem dnevu in kot take ostajajo pomešane z zvoki žuželk in šumenjem listja. Svojo stransko vlogo pa igrajo nadvse razgibano, v odbleskih spremenljivih pomenov. Naj je izhodišče povsem običajen sprehod, spomin na čudaškega profesorja, ali otvoritev razstave, na vsakem koraku srečamo globoke odmeve časov. V zraku lebdijo skozi pripovedovanja in praznoverja, skozi

reminiscence in privide, ali nas opazujejo iz kamnitih upodobitev brezčasnosti: "S hišnih portalov so marsikje kukali v svet celi obrazi. Izrazi teh obrazov, domnevno družinskih članov, se zdijo malodane porodno trpeči, smelo bi se nemara tudi reči takšni, kot bi se ravno kar hoteli oddahnuti po naporni preobrazbi." Ena od najbolj poetičnih razsežnosti knjige je očaranost nad dejstvom, da se vsa silna dogajanja, ki nas neskončno presegajo, dogajajo v globoki nezavednosti, kakor v spanju, v hipnotični moči silne gestualnosti brez zavedanja, ki si zapletena v širne zamahe in epske kretnje nenadoma zaželi pogledati skozi človeške oči. In "ko kosti ležejo k počitku, se izklesani angel varuh še vedno smehlja".

Z druge strani večnosti pa Geister kot naravoslovec nenadoma razbere povsem druga znamenja. Idilična podoba cvetoče narave, ki skriva v sebi neizprosne zakonitosti ekonomije preživetja, se izkaže za neznosno smotrno, varčnejšo in mnogo krutejšo, kot bi se sklepalo po spokojnem prvem vtisu. V globinah skriva vse odtenke brezobzirnega boja za obstanek, medtem ko je sama sebi in svojim prebivalcem videti vendarle vedro in skladno uglašena. "Oblike so izpolnile genetske načrte, vendar prostora niso napolnile brezobzirno, tiščočo in prerivajočo se, nasprotno, lahkotno lebdijo v največji skladnosti, kajti nad njih razvojem je bedela svetloba." Kar pa sploh še ni vse. Razkrivanje širše vizije obuja "vse še tako skrite in pozabljene spomine na stvarjenje sveta, na tiste davne, odštevanju pobile dne, ko je na zemlji gorela voda". In ko že mislimo, da so razbrana vsa sporočila, zalotimo oblike pri komičnem oponašanju nas samih. Ne samo jazbec in jež, ki se ga zaradi pregreth jabolk resnično napijeta. Tudi rastlinje preigrava človeške položaje, kjer koli sredi svojega kraljestva naleti na opustele lupine človeškega bivanja, stole, na primer, ki v zapuščeni hiši "še vedno niso vstali od mize", medtem ko se "na pragu šopiri gospodinja pozabe". Na tem mestu je človeško bivanje prečudno izenačeno z obstojem neživih predmetov in vzbuja ganljivo začudenje rastlinja, ki prerašča zapuščene zidove, kot bi si nadevalo pozabljene obleke in jih s šemasto radovednostjo pomerjalo. In erotika? "Še zdaj lahko vidimo, kako voda lega na živo skalo, kako jo liže v ušesa in grize v nos, kako jo poljublja na oči in raztaplja v vlažnem objemu. Noben kotiček živoskalnega telesa ne ostane nedotaknjen, vsak je moker, vlažen ali vsaj zasopel, ponekod, tako kot v kadicah potrebušja, pa dež celo zadremlje."

III

Levitve? Poznavalec Geistrovega opusa utegne pomisliti na metamorfoze avtorja samega, ki nakazuje sicer redke, vendar nenadne in korenite spremembe identitete. Vendar gre pri avtorskih menjavah kož še za vse kaj več kot za osvobajanje iz premajhne ovojnice. Odvrženi kokoni so v tem primeru dragoceni odlički notranjega sveta, pravcati porteti iz različnih obdobij. Preigravanja med spremenljivimi potezami in tistimi, ki so vseskozi same svoje, pa dajejo vsakokrat drugačen izid.

Geistrove pesniške zbirke izpred desetletij, ki jih zaznamuje reistična usmeritev in hrupnost avantgarde, so na prvi pogled neskončno oddaljene od senzibilnosti *Levitev*. Razlika med plakatno sploščenimi metonimijami zgodnjih del in naj-novejšo skicoznostjo bujne metaforike je fascinantna, vendar bi lahko po nepotrebnem vzbudila vtis, da je avtor kratkomalo obupal nad svojimi začetki. V pesnikov prid pa kmalu postane jasno, da je vseskozi na delu ista zmuzljivost, spoznanje o nezmožnosti dokončne definicije. Presežek te nemoči, ki je igriv in humoren, se je pred desetletji sproščal v *Manifestih*, kjer na videz smrtno resno skandiranje spričo šaljive redundantnosti učinkuje nenavadno norčavo. Danes pa se taista polivalentnost izraža v zrcaljenjih, kalejdoskopskih fokusacijah, ki poetično sugestivno prepletajo odmeve rastlinskega in človeškega sveta. Podobno se je reinkarnirala tudi pripadnost svetu predmetov zunaj človeškega fokusa. Včasih je iz nje črpal avantgardistične, danes pa poetične impulze.

Leta, ko je bil na literarni sceni ustoličen postmodernizem, so v pesnikovi biografiji zaznamovana z ornitološko znanostjo in naravoslovno esejistiko. Tudi ta digresija je le navidezna, saj gre za kapljico vode, ki je, kot vemo že od Lorce, v svojem tisočletnem delovanju veliko bolj fantastična stvariteljica, kot bi utegnil biti velikan, ki kraško jamo napravi v enem samem trenutku in iz nič. Impulzi odvrčanja od tradicije (in tradicionalizma) so se zadnji čas ponovno uveljavili, po drugi strani pa je možnost kakršne koli nove avantgarde že popolnoma nemogoča. Geister sam je glasnost manifestov nadomestil z modrostjo globokega začudenja nad svetom. Take drže mu ni vsilila zgodovinska situacija, temveč po vsej verjetnosti uvid, da avantgardistična hrupnost resda vzbuja intenzivne občutke osvobajanja, vendar se resnične spremembe dogajajo na tišjih in veliko bolj skritih nivojih. Premosorazmerno z ostrino lahko narašča tudi ozkost, čeprav lahko danes le zavidamo časom, ko je bila še mogoča kakršna koli evforija.

Učinek avantgardističnega opusa, ki po besedah Borisa A. Novaka deluje bolj na ravni poetike kot poezije, je v najnovejši knjigi seveda presežen. Prav tako davek konceptualni umetnosti, ki zavezana okoliščinam svojega nastanka (arte povera, process art, transcendentalni konceptualizem), potem ko se iztečejo skupinske energije in naboj neposrednega stika z naravo, za sabo pušča le še lupine same sebe. *Levitvam* je usojena ravno obratna usoda. Zapisi, čeprav izhajajo iz enkratnih doživetij, so obogateni z zmožnostjo nadaljnje rasti. Po vsej verjetnosti prav zato, ker neulovljivost na teh straneh ostaja vseskozi neulovljiva. Geister se ne trudi, da bi nam jo serviral lepo zapakirano in lahko prebavljivo, in to mu je šteti v dobro. Navsezadnje se nahajamo na terenu, ki s svojim bogastvom postavlja na laž tudi sodobne reprodukcijske tehnike. "Iz neder tega spreobrnjenega podzemlja ne moreš, razen nepozabnega vtisa, odnesti ničesar. V mračni in zatohli potočini slapovi rastejo in valovijo v pretakajoči se glasbi tišine, fotografirati se ne pustijo – kot da bi imeli nekaj skupnega z luno in njenim vidno nevidnim obrazom."

Lucija Stepančič